

21. YÜZYIL İÇİN DİN

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

OTTO

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

Gümüşhane’de doğdu (1968). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu (1989). Yüksek lisans tezini Hint-Alt kıtasındaki modernist hareketlerle ilgili olarak yaptı. Bu çerçevede İngiltere’de, School of Oriental and African Studies’de (SOAS) çalıştı. Doktorasını Nesefî ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi adıyla verdi. Öğretim üyesi değişimi programı çerçevesinde Gregoryan Üniversitesi’nde (Roma) (2000-2001); Georgetown Üniversitesi’nde (Washington, DC) misafir öğretim üyesi olarak çalıştı (2003-2004). Profesör oldu (2005). Fulbright’la Birmingham Southern College’da öğretim üyesi olarak çalıştı (2007-2008). İngilizce İlahiyat bölüm başkanlığı yaptı (2010-2012). Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi’nde (Kazakistan) ders verdi (2013). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü’nde lisans üstü dersler verdi (2014). TOBB ETÜ’de Siyaset Bilimi Bölümü’nde dersler vermektedir. Fulbright Türkiye Seçici Komisyon üyesidir. Kelam Araştırmaları Dergisi’nin baş editörlüğünü yapmaktadır. Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölüm başkanıdır. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Din, Birey ve Toplum* (1997), *Seyyid Ahmed Han ve Entelektüel Modernizmi* (1997), *Sosyal Teoloji: İnsanın Yeryüzü Serüveni* (1999), *İnsan Hakları Eğitimi* (2000), *Maturidi’nin Düşünce Dünyası* (ed. 2011), *Allah Tabiat ve Tarih* (2016), *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan* (2016), *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar* (2016), *Kimliksiz Hakikatler* (2016), *Âdem’den Öncesi-ne Dönüş* (2016), *Dini Anlama Kılavuzu* (2018), *Aydınlanmanın Keşif Araçları* (2018), *Nesefî ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi* (2019), *Mâtürîdî: Kayıp Aydınlanmanın İzinde* (ed. 2020), *Hakikat, Hareket ve İnşa* (2021), *Tanrı’nın Gözbebeği İnsan* (2021), *Varoluş Sancısı* (2023).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
KRİZ ve KRİTİK	15
Bir Paradoksun Çözümü ve Hayal Kırıklığının Onarımı ...	17
Zaman/Tarih Algısında Kriz: Gerçek Zaman Öznesinin Kaybı	29
Büyük Gövdeli Geleneklerdeki Hantallık ve Zamanın Mühürlenmesi	32
Yaşamı Kolaylaştırmanın Aracı Olarak Din: Azimete Karşı Ruhsat ve Huzursuzluk Etiği	38
Kendini Tüketen Paradoks: Dinin Bir Tahakküm Aracına ve Kibir Gücüne Dönüşmesi	39
İrksal Kibir: İdeallerin Tanrısı mı İshak'ın ve Yakub'un Tanrısı mı?	42
Tahakküm mü Hikmet mi?	44
Yaratıcı Akla Suikast!	46
Kurucu Mezhep Aklının Yok Saydığı Bireysel Akıl	49
Yeni Olanı Reddeden Sürü Toplumu (Etbâ'): "Biz Atalarımızdan Böyle Bir Şey Duymadık."	58
Siyasal Çürüme: Biyoiktidar, Zayıf Sivillikler, Güçlü Politik Egemenlikler	67
Tarihin Travmalarından Beslenen Karşıt Hafızalar	75

KRİZDEN ÇIKIŞ İÇİN ROTA	79
Keder, Korku ve Kaygının Yarattığı Krizden Çıkış	81
Yenilgi Deneyiminin Yarattığı Eleştirel Bilinç: Aklın Kötümserliği İradenin İyimserliği	86
Köken Mitine ve Döngüsel Tarihe Karşı İlerlemeci Tarih ..	88
Geçmişle Yüzleşme, Kolektif Tövbe, Teselli ve Umut	91
Geçmiş İlerlerken Aşma	95
Bellek, Karşı Bellek ve Geleceği Hatırlamak	97
Tarihin Akışını Belirlemede Olaylar ve Olgular	100
Kötülüğü Mitolojiden Arındırma ve İçkin İnyet	105
İçkin Metafizik ve Kültür	108
Kendi Olma Cesareti - İnsanın Kendine Şahitliği	112
Başka İnsanlara Şahitliğin Kaynağı Olarak İnsanın Kendine Şahitliği	114
Allah'ın Kişi ile Kalbi Arasını Germesi: Yaratıcı Gücü Açığa Çıkarma	119
Yaratıcı Düşünce, Etkin Duygu ve Doğru Eylem	124
Özgür ve Özerk 'Ben'	127
Yapıcı ya da Yıkıcı Özgürlük	131
Çoğunluğun Tahakkümüne Karşı İnsanın Tek(il)liği ve 'Örtüşen Uzlaş'	132
Tanrı'dan Sonra Tanrı: Tanrı'yı Yeniden Hayata Davet	139
 SONUÇ	 145
 KAYNAKÇA	 149

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinde trajik dönemler de yaşandı, görkemli zamanlar da. Bugün insanlığın hangisini yaşadığı sorusunun muhtemel cevabı ‘trajik’ olacaktır. Yoksulluk, savaşlar, soykırımlar gibi geniş çaplı yıkımlar arasında hayata tutunamama bu trajedinin bize görünen yüzüdür. İnsana tahakküm eden otoriter yapılar, uluslararası tekellerin yarattığı açık ve örtük sömürü düzenleri, geleneksel toplumsal ilişki formlarının çöküşüyle birleşince trajedi daha yıkıcı hale gelmiştir. Trajediye daha da büyüten şey, onu önleyecek imkânların var olduğu bir dünyada hiçbir şey yapamamanın verdiği acı ve kederdir. İnsanlığın yüzyıllar boyunca biriktirdiği bilginin, yaşanan trajediye herkese görünür kılmanın dışında onu önleyecek mekanizmaları yaratamaması bu acıyı daha da büyötmektedir. Bu krizi akıl ve bilimle daha iyi bir dünya kurma iddiasındaki modernliğin sonunda yaşıyor olmamız da ayrı bir ironidir!

Modern öncesi dönemin krizi, hâkim kurumsal dini yapıların birey, toplum, devlet ilişkilerine dair

yarattığı krizdi. Akıl, bilim, doğa, ilerleme ve toplumsal yeniden inşa adına modernlik ve onun bir türevi olarak Aydınlanma siyasal düzenin bir aracı-na dönüşen bu yapılara karşı mücadele verdi. Mezh hep savaşlarıyla kan revan içinde kalan Avrupa bu sonucu yaratan yapıları tarihin dışına itti ve modernliği kurdu.

Bugün yine krizdeyiz. Ama bu kriz bütünüyle kurumsal dini yapılar tarafından üretilmiş değildir. Farklı küresel faktörler sahnededir. Bu durumda çok katmanlı bir kriz çözümlemesine ihtiyaç vardır. Eşik değerlerin aşıldığı bu tür krizler, tarihin yeni bir evresine geldiğimizi göstermektedir. Orta Çağ'dan modern döneme geçişteki kayıplar ve kazanımlar gibi bugün de modernitenin bize kazandırdıkları ve kaybettirdikleriyle yeni bir eşişe gelmiş bulunuyoruz.

Bu eşikte sorulması gereken sorular şunlar: Dinin yerine ikame edilen modernliğin, sekülerliğin, bilimin ve aklın daha iyi bir toplum inşa etme ideali bugün itibarıyla ne ölçüde gerçekleşmiştir? Teknik anlamda dışarıya doğru büyüyen insanlık, kendi içine doğru neden büzüldü ve fakirleşti?

21. Yüzyıl inançlıya da inançsıza da yetecek kadar travma üretti. Bugün hırsın, gücün, farklı kurumsallaşmış otoritelerin katlettiği adalet, dejenere ettiği ahlak, yarattığı korku iklimi, sebep olduğu soykırımlar ve yoksulluklar her coğrafyada kol geziyor.

Bu travmaları atlatacak bir iç uyum ve güven kaynağına muhtaç durumdayız. Bütün insan benliklerini dikkate alan ama bencilliklerini törpüle-

yen; gözünü iktidar hırsı bürümüş kast karakterli yapılara karşı farkındalık geliştiren, ölüm saplantılı savaş kültürleriyle mücadele eden bir sistem fikrine ihtiyaç vardır. Orta Çağ'da gözünü iktidar ve para hırsı bürümüş bir ruhban kasta karşı verilen mücadele gözünü iktidar ve para hırsı bürümüş bugünün modern kastlarına karşı nasıl verilecek? Bütün mesele bu!

Tüm bu endişelerden hareket eden elinizdeki eserin birinci bölümü insanlığın içine sürüklendiği krizin kökenlerine ilişkin geçmişle bir hesaplaşmaya girişmekte, ikinci bölümü bu krizden çıkış için bir rota önermektedir.

Eserin çağımızın ruhuna, insan ve toplum anlayışına, güç ilişkilerine dair bir farkındalık yaratması içten temennimdir.

Şaban Ali Düzgün, Ankara 2025